

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Бідюк Наталі Михайлівни на докторську дисертацію
**Заскалети Світлани Григорівни «Тенденції професійної підготовки фахівців
аграрної галузі в країнах Європейського Союзу»,**
поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дисертаційної роботи Заскалети С. Г. не викликає сумніву, оскільки зумовлена запитамі науки, практики та соціуму. -технічного, фінансового, інформаційного та кадрового забезпечення. Низький рівень ефективності заходів щодо підвищення престижу аграрних спеціальностей, недосконалість нормативної, структурно-змістової та процесуальної складових, відсутність теоретично й методологічно обґрунтованої дидактичної системи професійної підготовки фахівців-аграріїв – ці та інші чинники гальмують розвиток їх фахової компетентності; знижують мотивацію та інтерес до навчання; обмежують практичну реалізацію отриманих знань, що в кінцевому результаті призводить до зниження їх професійної мобільності та конкурентоздатності на вітчизняному та світовому ринку праці. З огляду на таку ситуацію, виникає потреба у зверненні до вивчення кращих здобутків зарубіжного досвіду з метою реалізації його прогресивних ідей у вітчизняному освітньому просторі.

Цілком вмотивованим і логічним для дослідження обраної проблеми є вибір країн ЄС, які з одного боку відомі високим рівнем розвитку економіки і суспільства, людського потенціалу, глобальної конкурентоспроможності, індексом технологічного розвитку, з іншого прагнуть до високого рівня соціально-економічного розвитку і активно здійснюють реформістські кроки у структуруванні аграрної освіти за алгоритмом високих принципів демократичного суспільства. Аграрна освіта розглядається як важлива соціально-економічна складова розвитку країни, ефективний ресурс політичного, економічного та соціального розвитку.

Результати наукового пошуку переконують, що аналіз досвіду країн Європейського Союзу може стати цінним джерелом щодо формування нової стратегії розвитку національної системи аграрної освіти, шляхом здійснення кардинальних змін на всіх рівнях (концептуальному, законодавчому, соціально-економічному, організаційно-педагогічному, інформаційному тощо).

Дисертаційна робота Заскалети С.Г. є продовженням комплексних досліджень з актуальних проблем порівняльної професійної педагогіки, відповідає державним документам про вищу освіту та паспорту спеціальності 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти, тематичному плану наукових досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (за темою: «Інноваційні педагогічні технології підготовки педагога вищої школи» (РК 0108 U000440); відповідно до наукової теми Миколаївського національного аграрного університету за темою: «Психолого-педагогічне забезпечення професійної підготовки фахівців для впровадження освітніх інновацій» (РН 0113U007331).

З урахуванням актуальності та доцільності теми дослідження не викликають особливих заперечень науковий апарат дослідження, визначені завдання та їх реалізація у процесі наукового пошуку, вихідна методологія порівняльно-педагогічного дослідження.

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (557 найменувань (у т.ч. 24 архівні справи), з них 208 зарубіжних джерел англійською, болгарською та польською мовами). Загальний обсяг дисертації становить 460 сторінок, основний зміст викладено на 420 сторінках. Робота містить 16 таблиць на 16 сторінках, 1 рисунок на 1 сторінці та 12 додатків на 56 сторінок.

Провідною концептуальною ідеєю дослідження обраної проблеми є положення про те, що цілісний науковий аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу потребує комплексного застосування таких наукових підходів (системного, цілісного, порівняльного, діяльнісного), які забезпечують вивчення обраної проблеми на міждисциплінарному рівні. Методологічною умовою проведення дослідження є положення про важливість урахування соціальних, економічних і політичних особливостей країн Європейського Союзу, їх впливу на професійну підготовку фахівців аграрної галузі.

Для розв'язання 9 завдань дисертантка широко використала комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *теоретичних, емпіричних, кількісної обробки результатів дослідження*. Це дозволило їй вперше в Україні отримати *наукові результати*, що мають важливе теоретичне і практичне значення для розвитку теорії та методики професійної освіти, порівняльної професійної педагогіки. Схарактеризуємо зміст дисертаційної роботи.

У першому розділі «Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах ЄС як об'єкт дослідження» дисертанткою розглянуто соціально-економічні умови розвитку системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС; проаналізовано проблему професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС у педагогічній теорії; охарактеризовано базові поняття та подано концепцію дослідження професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу; обґрунтовано класифікацію країн ЄС щодо подібності професійної підготовки фахівців аграрної галузі та критерії їх порівняння.

Заслужують на увагу визначені автором чинники (соціальні, економічні та політичні), які, на її переконання, безпосередньо впливають на професійну підготовку фахівців аграрної галузі. На цій підставі Світлана Григорівна обґрунтувала соціально-економічні умови професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС: вступ до ЄС країн з перехідною економікою; вирівнювання економічного розвитку країн Східної Європи до рівня Західної; зміни у структурі зайнятості населення; потреба у розвитку сільських регіонів; маргіналізація сільської місцевості; вплив технологічного процесу на зростання економіки; економічне зростання країн ЄС; підвищення вимог до якості професійної підготовки фахівців; підвищення соціальної значущості особистості

(трудової, професійної, рольової), яка забезпечує конкурентоспроможність фахівців аграрної галузі на ринку праці; перетворення освіти в прибуткову сферу фінансових інвестицій.

Виявлені чинники та соціально-економічні умови слугували основою для обґрунтування критеріїв класифікації країн, серед яких дисертанткою обрано: соціальний, економічний, політичний. На їх основі виокремлено дві групи країн ЄС: країни Західної Європи та Східної Європи. Порівняння професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС дисертантка здійснювала за трьома визначеними критеріями: освітньо-організаційним (мережа навчальних закладів, форми навчання), інтеграції навчання, науки і виробництва (творче співробітництво з науковими установами, підприємствами, бізнес структурами), фінансово-економічним (рівень фінансування з боку держави, участь у міжнародних програмах і проектах).

У другому розділі *«Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах Західної Європи»* Заскалетою С. Г. проаналізовано особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Німеччині, Франції, Данії та Великій Британії; виявлено специфічні риси професійної підготовки фахівців аграрної галузі в інших країнах Західної Європи (Фінляндія, Ірландія, Греція, Іспанія, Італія, Норвегія, Бельгія, Португалія, Голландія); визначено загальні, особливі і специфічні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Західної Європи.

До загальних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерних для всіх країн Західної Європи, дисертантка відносить глобалізацію, демократизацію, індивідуалізацію, альтернативні шляхи отримання аграрної освіти, реформування нормативно-правової бази.

До особливих тенденцій, характерних для окремих груп країн Західної Європи, віднесено такі: впровадження магістерських програм англійською мовою (Німеччина, Данія, Норвегія); надання розширених освітніх послуг для фермерів (Німеччина, Данія); орієнтація на практичну підготовку та інтеграція науки з навчанням (Фінляндія, Німеччина); врахування потреб регіональної економіки (Данія, Німеччина, Франція).

Специфічними тенденціями, на переконання дисертантки, є: дуальна система навчання (Німеччина); фінансова участь підприємства в організації практичної фази навчання (Данія); рання спеціалізація (Німеччина); співробітництво закладу освіти з міжнародними концернами і дослідницькими інститутами (Німеччина); поширення професійної підготовки фахівців аграрної галузі за спеціальностями, які виходять за межі сільськогосподарського виробництва (Данія); вузька спеціалізація фахівців аграрної галузі (Велика Британія).

У третьому розділі *«Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Східної Європи»* дисертанткою проаналізовано професійну підготовку фахівців аграрної галузі в Болгарії, Польщі, Словаччині; виявлено специфічні риси професійної підготовки фахівців аграрної галузі в інших країнах Східної Європи (Чеська Республіка, Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); узагальнено спільні тенденції.

До загальних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерних для всіх країн Східної Європи, віднесено глобалізацію; демократизацію; розвиток нормативно-правової бази; спрямованість професійної підготовки фахівців аграрної галузі на забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища.

Особливими тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих груп країн Східної Європи визначено: переважання кількості студентів за денною формою навчання (Польща, Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); адаптація навчально-методичного забезпечення дисциплін до тих, які існують у країнах Західної Європи (Польща, Словаччина, Болгарія, Чехія), посилення гуманітарної складової навчання, застосування міжпредметних зв'язків (Польща, Чехія); впровадження дистанційної освіти (Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); недостатня участь у міжнародних програмах (Словаччина, Болгарія, Чехія).

Специфічними тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих країн Східної Європи, визначено: надання переваги в отриманні аграрної освіти у закладах вищої освіти (Болгарія); наявність у сільськогосподарському університеті педагогічного факультету (Болгарія); визнання педагогічної освіти у професійній підготовці фахівців аграрної галузі (Польща); інтегрування навчально-виховного процесу закладів аграрної освіти різних типів з центрами сільськогосподарського дорадництва, сільськими сімейними центрами (Польща); зменшення кількості студентів (Словаччина).

У четвертому розділі *«Провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах Західної та Східної Європи»* дисертанткою здійснено порівняльний аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Західній і Східній Європі; виокремлено провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах ЄС.

Підтримуємо наукову позицію дисертантки, щодо визначених загальних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС, серед яких найважливішими є: зближення навчання з виробництвом; синхронізація загальних тенденцій розвитку суспільства з розвитком професійної підготовки фахівців аграрної галузі; розширення горизонтального міжнародного співробітництва; підтримка на державному рівні розвитку зв'язків між промислово розвиненими країнами та країнами з перехідною економікою.

Безумовно, найважливішим результатом компаративного дослідження є обґрунтовані у п'ятому розділі *напрями і перспективи співробітництва України з країнами ЄС щодо напрямів удосконалення професійної підготовки фахівців аграрної галузі*, серед яких важливе значення мають: адаптація національної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі до загальноєвропейської; створення творчих об'єднань навчальних закладів аграрної освіти з бізнесовими структурами; розвиток міжнародних зв'язків; поширення процесів кооперації та інтеграції (створення об'єднань університетів, національних та міжрегіональних центрів ДН)); покладання на аграрні університети обов'язку готувати фахівців для дорадчих служб тощо.

Дисертанткою визначено *перспективні* напрями співробітництва України з країнами ЄС в галузі аграрної освіти, зокрема: вивчення можливостей спільної політики в галузі освіти та професійної підготовки фахівців аграрної в країнах Євросоюзу; залучення інвестицій, зокрема грантів, для фінансування наукових досліджень аграрних університетів; залучення провідних іноземних наукових працівників та фахівців галузі до розроблення комплексних навчальних планів, впровадження нових форм і методів навчання; організація міжнародних наукових досліджень у галузі сільського господарства; стажування науково-педагогічних та педагогічних працівників на базі провідних сільськогосподарських підприємств країн ЄС; залучення талановитих студентів до науково-дослідної роботи через навчання в магістратурі в країнах ЄС та іноземних студентів в Україні.

Природно, що результати дослідження можуть бути використані Міністерством аграрної політики та продовольства України, а також вищими аграрними навчальними закладами України для подальшого удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі. Окремі положення можуть слугувати основою для подальших наукових пошуків, зокрема щодо розвитку системи післядипломної аграрної освіти в країнах ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці навчально-методичного комплексу із професійної підготовки фахівців аграрної галузі, який включає наукове видання «Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу», монографію «Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу», навчальний посібник «Англійська мова», програми курсів «Іноземна мова професійного спілкування»; методичні матеріали для проведення практичних занять з навчальних дисциплін «Іноземна мова професійного спілкування», «Наукові комунікації» для студентів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів аграрної освіти.

Запропоновані автором інновації були успішно впроваджені в систему вищих навчальних закладів: Миколаївського національного аграрного університету, Херсонського державного аграрного університету, Білоцерківського національного аграрного університету, Уманського національного університету садівництва, Подільського державного аграрно-технічного університету, Луганського національного аграрного університету.

Заслугує на увагу широка апробація дослідження. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 62 наукових працях, у тому числі: 1 одноосібній монографії, 25 одноосібних статтях у провідних фахових виданнях України, 4 статтях у зарубіжних періодичних виданнях, 24 статтях у збірниках матеріалів конференцій, 5 статтях у виданнях матеріалів конференцій Республіки Польща, 2 наукових виданнях у співавторстві, 1 навчальному посібнику. Публікації автора адекватно відображають основні положення дисертаційного дослідження. Текст автореферату відповідає тексту дисертації.

Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення результатів дисертації Заскалети С. Г. висловимо окремі *зауваження та побажання*:

1. Зважаючи на компаративно-педагогічний характер наукового пошуку, сформульовану мету дослідження варто доповнити положенням, що відображає

його кінцевий результат – прогностичне бачення щодо перспективних напрямів використання прогресивних ідей досвіду країн ЄС в модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні та співробітництва України з країнами ЄС (як це визначено у 9 завданні і реалізовано у п.п. 5.2, 5.3 дисертації).

2. У розділі 1, на наш погляд, дещо порушена логіка викладу матеріалу, зокрема інформацію про соціально-економічні чинники слід було розглянути після теоретичних і концептуальних засад дослідження. Так, розглядаючи соціально-економічні умови розвитку системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі, дисертантка використовує поняття «система», яке обґрунтовує далі у п.1.3.

3. Уважаємо, що завдання 4 і 5 можна було б об'єднати, оскільки обґрунтовуючи у п. 1.4., класифікацію країн ЄС щодо подібності систем професійної підготовки фахівців аграрної галузі та критерії їх порівняння, дисертантка концентрує основну увагу на критеріях класифікації країн (с.92), а критерії порівняння професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС не знайшли достатнього висвітлення та потребують більшої наукової аргументації.

4. Окремі явища і процеси, пов'язані з професійною підготовкою фахівців аграрної галузі, розглядаються авторкою в узагальненому вигляді, мають інформативно-описовий характер, є відомими фактами і не становлять наукової цінності для проблеми дослідження. Наприклад, загальна інформація щодо структури середньої і вищої освіти в досліджуваних країнах. Натомість бажано було б більше наголосити на специфічних змістово-процесуальних особливостях аграрної підготовки (міжпрофесійне навчання, рання спеціалізація, структура освітніх програм, стандартизація, інноваційні освітні технології, науково-дослідницька підготовка, забезпечення якості тощо), які в умовах реформування вищої освіти цікавлять науково-педагогічну спільноту.

5. Схвалюючи позитивно вдалу спробу дисертантки здійснити порівняння тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі у кожній групі країн ЄС, вважаємо, що виявлені загальні, особливі та специфічні тенденції (п.п. 2.5 і 3.5.) варто було систематизувати в порівняльній таблиці відповідно до визначених критеріїв, що сприяло б кращому сприйняттю та суттєво збагатило б зміст та інформативність додатків дисертації.

6. У п.п. 5.2 (с.379-381) бажано було б детальніше обґрунтувати та конкретизувати авторські пропозиції (рекомендації) щодо модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні відповідно до визначених критеріїв (освітньо-організаційного, інтеграційного, фінансово-економічного).

7. Проведення компаративно-педагогічних досліджень передбачає вивчення феноменів, характерних для систем освіти зарубіжних країн, аналіз термінологічної бази та її переклад українською мовою. На наш погляд, лексичний матеріал, інтерпретований автором з іншомовної літератури, по-різному адаптований автором у змісті дисертації («сільськогосподарська освіта»/ «аграрна освіта», «навчальна програма/освітня програма/курс навчання», «довузівська/допрофесійна підготовка», освітній рівень/науковий ступінь/кваліфікація, вузи/виші та ін.).

Висловлені зауваження і пропозиції не знижують загальної високої оцінки дисертації. Обрана дисертанткою проблема і шляхи її висвітлення засвідчують здатність Світлани Григорівни до системного вивчення різних аспектів досліджуваних явищ і процесів, уміння окреслювати перспективи подальших наукових пошуків. Це дає всі підстави вважати, що дисертаційна робота **Заскалети Світлани Григорівни «Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу»** за рівнем наукової новизни одержаних результатів і їх практичною цінністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний спонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практики
іноземної мови та методики викладання
Хмельницького національного університету

Н. М. Бідюк

Підпис Бідюк Н.М. засвідчую:
Проректор з наукової роботи ХНУ

Г.Б. Параска

